

УДК 321.022 343.35

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.2.13>**Олександр БОНДАРЕНКО**

начальник відділу Управління оперативного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними групами, та виявлення необґрунтованих активів Головного оперативного управління Державного бюро розслідувань, вул. Симона Петлюри, 15, Київ, 02000, Україна

Oleksandr BONDARENKO

Head of the Department of Operational Support for the Investigation of Criminal Offenses Committed by Organized Criminal Groups and Identification of Unsubstantiated Assets of the Main Operational Department of the State Bureau of Investigation, 15 Simona Petliury str., Kyiv, 02000, Ukraine

ПРИНЦИПИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ**PRINCIPLES OF ENSURING CIRCULATION OF VIRTUAL ASSETS**

Стаття присвячена дослідженню принципів забезпечення обігу віртуальних активів. Встановлено, що принципи забезпечення обігу віртуальних активів є сукупністю основоположних ідей та вихідних начал, які спрямовані забезпечувати однотипне формулювання правового впливу на суспільні відносини щодо використання нематеріальних, виражених в електронній формі благ, наділених вартісним еквівалентом у платіжних або інвестиційних цілях у цифровому форматі. Зазначено, що виокремлення конкретних принципів забезпечення обігу віртуальних активів пов'язано з: а) специфікою вимог до функціонування суб'єктів, що забезпечують обіг віртуальних активів; б) специфікою правової природи віртуальних активів як об'єкта управлінсько-правового впливу.

Виокремлено систему принципів забезпечення обігу віртуальних активів, яка складається із: 1) принципів функціонування суб'єктів владних повноважень (наприклад, принцип верховенства права та належного врядування); 2) принципів використання цифрових технологій в публічному секторі (наприклад, принцип інтероперабельності, «сумісності за замовчуванням»); 3) принципів обігу віртуальних активів.

До принципів використання віртуальних активів, віднесено: 1) постійний моніторинг існуючого стану правового регулювання в сфері обігу віртуальної валюти до наявних технологічних модифікацій; 2) адаптація та подальше удосконалення політики в сфері обігу віртуальних активів до стандартів ЄС; 3) врахування потреб усіх учасників ринку віртуальних активів без будь-яких дискримінаційних проявів; 4) добросовісність учасників ринку віртуальних активів як умова їх допуску до сфери послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Обґрунтовано доцільність внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи» в частині доповнення його статтею «Принципи обігу віртуальних активів» для забезпечення прав громадян України, створення для державних органів можливостей протидіяти вчиненню правопорушень щодо легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, ухилення від сплати податків, яких пов'язано з обігом віртуальних активів.

Ключові слова: основоположні засади, правове закріплення, віртуальний актив, електронна форма, інформаційно-телекомунікаційні технології.

The article is devoted to the study of the principles of ensuring the circulation of virtual assets. It has been established that the principles of ensuring the circulation of virtual assets are a set of fundamental ideas and starting principles, which are aimed at providing a uniform formulation of the legal impact on social relations regarding the use of intangible goods expressed in electronic form, endowed with a value equivalent for payment or investment purposes in a digital format. It is noted that the selection of specific principles for ensuring the circulation of virtual assets is related to: a) the specifics of the requirements for the functioning of entities that ensure the circulation of virtual assets; b) specifics of the legal nature of virtual assets as an object of administrative and legal influence.

The system of principles for ensuring the circulation of virtual assets is singled out, which consists of: 1) general principles of the functioning of subjects of power (for example, the principle of the rule of law and proper governance); 2) special principles of using digital technologies in the public sector (for example, the principle of interoperability, "compatibility by default"); 3) principles of using virtual assets.

The principles of using virtual assets include: 1) constant monitoring of the existing state of legal regulation in the field of virtual currency circulation to existing technological modifications; 2) adaptation and further improvement of the policy in the field of circulation of virtual assets to EU standards; 3) taking into account the needs of all participants in the virtual assets market without any discriminatory manifestations; 4) the integrity of virtual assets market participants as a condition for their admission to the field of services related to virtual assets.

The expediency of amending the Law of Ukraine "On Virtual Assets" in the part of supplementing it with the article "Principles of Circulation of Virtual Assets" to ensure the rights of citizens of Ukraine, create opportunities for state bodies to counteract the commission of offenses related to the legalization of income obtained through criminal means, financing of terrorism, evasion of payment of taxes related to the circulation of virtual assets.

Key words: fundamental principles, legal consolidation, virtual asset, electronic form, information and telecommunication technologies.

Впорядкування будь-якої сфери суспільних відносин має здійснюватися в межах обраного концепту здійснення управлінської діяльності в цілому з врахуванням специфіки об'єкта правового впливу. Станом на теперішній час відбувається постійний процес інтеграції України до Європейського Союзу, що опосередковує втілення європейських цінностей та стандартів управління в національну правову дійсність. Йдеться про концепцію функціонування суб'єктів публічного сектору, яка заснована на ідеях верховенства права та належного врядування. Особливості суспільних відносин, що пов'язані з легалізацією віртуальних активів в Україні опосередковують потреби слідування принципам використання цифрових технологій в публічному секторі. Тим часом, спостерігається ситуація, коли обіг віртуальних активів залишається недостатньо впорядкованим, а цифрові технології постійно розвиваються, що опосередковує постійне оновлення та моніторинг обігу віртуальних активів. Саме тому, важливого значення набуває теоретичне осмислення та характеристика принципів забезпечення обігу віртуальних активів.

Дослідженням віртуальних активів та їх обігу були предметом досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема, таких як: С.О. Грицай, А.Й. Іванський, І.І. Ковалевич, М.П. Кучерявенко, А.А. Кудь, А.С. Овчаренко, К.Г. Некіт, Є. М. Смичок та інші. Проте, незважаючи на окремі наукові праці, яких присвячено цій сфері, проблематика визначення принципів забезпечення обігу віртуальних активів є актуальною та своєчасною.

Поняття «принцип» використовується у різних сферах наукового пошуку для позначення основоположних ідей, вихідних начал, засадничих умов здійснення чого-небудь. Енциклопедичне визначення поняття «принцип» полягає у тлумаченні останнього як основного вихідного положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; особливості, покладеної в основу створення або здійснення чого-небудь, способу створення або здійснення чогось [1].

Функціонально принципи в праві призначені бути перехідною ланкою від права до норм етики і моралі в діяльності державних органів та тим, що поєднує суспільні здобутки цивілізації з практичною реалізацією норми права [2]. Як слушно відмічено О.Ф. Скакун, призначення принципів у праві полягає у тому, щоб здійснювати узагальнене закріплення засад суспільного ладу; забезпечувати однотипне формулювання норм права; забезпечувати їх вплив на суспільні відносини шляхом

правового регулювання та інших видів правового впливу [3]. Отже, принципи забезпечення обігу віртуальних активів є сукупністю основоположних ідей та вихідних начал, які спрямовані забезпечувати однотипне формулювання правового впливу на суспільні відносини щодо використання нематеріальних, виражених в електронній формі благ, наділених вартісним еквівалентом у платіжних або інвестиційних цілях у цифровому форматі.

Виокремлення системи принципів забезпечення обігу віртуальних активів пов'язано з специфікою: а) вимог до функціонування суб'єктів, що забезпечують обіг віртуальних активів; б) правової природи віртуальних активів як об'єкта управлінсько-правового впливу. Перший чинник має значення через те, що суб'єкти, що забезпечують обіг віртуальних активів є суб'єктами публічної адміністрації. Вказаний правовий статус означає, що суб'єкт наділений певними повноваженнями, які можуть реалізовуватись у чітко встановлених формах та межах єдиного порядку незалежно від сфери суспільних відносин. Другий чинник опосередковано розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій та їх використанням в Україні. Крім того, технологія розподіленого реєстру втілена через застосування цифрових ресурсів, які використовуються відповідно до єдиних засад.

Таким чином, можна говорити, що система принципів забезпечення обігу віртуальних активів складається із: 1) загальних принципів функціонування суб'єктів владних повноважень (наприклад, принцип верховенства права та належного врядування); 2) спеціальних принципів використання цифрових технологій в публічному секторі (наприклад, принцип інтегрованості, «сумісності за замовчуванням»); 3) принципів обігу віртуальних активів.

До першої групи принципів віднесемо такі принципи (які, є складовими принципу верховенства права та належного врядування): законності; юридичної визначеності; принцип заборони свавілля; заборони дискримінації та рівності перед законом; участі у прийнятті рішень; прозорості; підзвітності; ефективності; неупередженості тощо [4]. До прикладу, принцип законності як засадничий вимога обігу віртуальних активів полягатиме у тому, що як суб'єкти державного регулювання сфери обігу віртуальних активів, так і учасники ринку віртуальних активів можуть діяти у відповідності до положень чинного національного законодавства. Іншим прикладом може слугувати детермінація принципу прозорості забезпечення обігу віртуальних

активів як зобов'язання суб'єктів публічного адміністрування таким чином організувати своє функціонування, щоб процеси та належне інформаційне забезпечення були доступними можливим та дійсним учасникам ринку віртуальних активів для ознайомлення через засоби масової інформації, офіційні веб-сайти, інформаційні стенди тощо.

Друга група принципів забезпечення обігу віртуальних активів визначає застосування сучасних інноваційних підходів в публічно-правовій сфері. Не виключенням є сфера фінансів. Вперше виокремлення принципів використання цифрових технологій ознаменовано прийняттям Концепції розвитку електронного урядування в Україні у 2017 р. як результат того, що ідея використання сучасних технологій набула всеохоплюючого значення та включає такі вихідні засади впорядкування відносин: цифрового за замовчуванням, одноразового введення інформації, сумісності за замовчуванням, доступності та залучення громадян, відкритості та прозорості, довіри та безпеки [5]. Проаналізуємо окремі з них. Так, *принцип інтероперабельності* означає можливість забезпечення доступу до інформації, що міститься в державних реєстрах для уповноважених суб'єктів. У загальному вигляді система гармонізує зв'язок між інформаційними модулями через використання єдиного набору форматів з відповідним рівнем безпеки та шифруванню усіх даних, що передаються [6]. За умов дотримання вказаної ідеї, процес обміну інформацією між двома електронними інформаційними ресурсами здійснюється засобами через розроблені вебклієнти та вебсервіси [7]. Наприклад, це реалізуватиметься при наданні послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів: послуги із зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів (ст. 10 Закону України «Про віртуальні активи»); послуг з обміну віртуальних активів (ст. 11 Закону України «Про віртуальні активи»); послуг з переказу віртуальних активів (ст. 12 Закону України «Про віртуальні активи»); посередницьких послуг, пов'язаних з віртуальними активами (ст. 13 Закону України «Про віртуальні активи») тощо [8]. Тобто, відбувається інтеграція офіційних веб-порталів з інтегрованою системою електронної ідентифікації та автентифікації, а також забезпечення інтеграції кваліфікованого електронного підпису та інших схем електронної ідентифікації, зокрема з використанням мобільного електронного підпису.

Щодо *принципу сумісності за замовчуванням*, то він полягає у здійсненні проектування та функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем в органах влади

відповідно до єдиних відкритих вимог та стандартів для забезпечення їх подальшої сумісності та електронної взаємодії та повторного використання. Наприклад, *принцип одноразового введення інформації* стосується як внесення/наповнення відповідної інформації до окремих блоків розподіленого реєстру, так і її подальшого використання. Відповідно до підходу, за якого фізичні та юридичні особи лише один раз подають інформацію до органів влади, а у подальшому ця інформація повторно використовується органами влади для надання публічних послуг та виконання інших владних повноважень з дотриманням вимог захисту інформації та персональних даних [5]. Відносно правовідносин, що виникають в інформаційній сфері на основі технології розподіленого реєстру реалізація цього принципу, з одного боку зводиться до автоматизму (за замовчуванням), оскільки в першооснові цієї технології лежить одноразове введення інформації, її постійне збереження та неможливість видалення, а з іншого боку, практичний аспект втілення цього принципу вимагатиме кожного разу (до моменту повноцінного запуску роботи відповідних реєстрів в основних сферах) перед використанням відповідної інформації як мінімум підтвердження/схвалення її достовірності та повноти.

В сфері фінансових відносин, принципи використання цифрових технологій торкнулись наступних сфер:

– технологія розподіленої книги (DLT, Blockchain), яка підтримує записи в мережі комп'ютерів, але не має центральної книги;

– розумні контракти, в яких використовуються комп'ютерні програми для автоматичного виконання контрактів між покупцями та продавцями;

– відкритий банкінг, що спирається на блокчейн і стверджує, що сторонні особи повинні мати доступ до банківських даних для побудови додатків, що створюють підключену мережу фінансових установ та сторонніх постачальників (прикладом може служити всебічний інструмент управління грошима Mint; Insurtech, який прагне використовувати технологію для спрощення та впорядкування страхової галузі; Regtech, який прагне допомогти фірмам фінансових послуг виконувати правила дотримання галузевих норм, особливо тих, що стосуються протидії відмиванню грошей та знають протоколи своїх клієнтів, які борються з шахрайством);

– робо-консультанти, такі як Betterment, що використовують алгоритми для автоматизації інвестиційних консультацій, щоб знизити її вартість та збільшити доступність;

– небанківські/недостатньо забезпечені, послуги, які прагнуть обслуговувати осіб з обмеженими доходами або з низьким рівнем доходу, що ігноруються або недооцінюються традиційними банками або компаніями з фінансових послуг тощо [9].

Третя група принципів – обігу віртуальних активів, має динамічний характер, пов'язаний з етапом впорядкування віртуальних активів в Україні. Виходячи з дорожньої карти розвитку віртуальних активів, затвердженої у 2021 році як основи для єдиної політики щодо впровадження криптовалютних технологій в економіку та державне управління країни [10], станом на теперішній час вагомим є формування нормативної основи для ринку віртуальних активів, а також створення науково-дослідно-освітнього центру віртуальних активів з ініціативи й ресурсами бізнесу з галузі.

Виходячи з глобалізації використання віртуальних активів, при виконанні поставлених завдань слід враховувати стандарти ЄС щодо регулювання різного роду фінансових віртуальних активів, які постійно удосконалюються. Варто зазначити, що неможливо регламентувати або унормувати обіг віртуальних активів в рамках національного законодавства, оскільки сам обіг є глобальним за своєю суттю, а отже це проблема міжнародного характеру. Європейською Комісією надано законодавчі пропозиції щодо стандартизації, яка супроводжує стратегію адаптації цифрових фінансів. Відповідно, застосування існуючих правил ЄС до криптовалют та подібним фінансовим засобам має включати токени корисності та спеціальні правила для регулювання особливих ризиків з метою формування фінансової стабільності та грошового суверенітету, пов'язаних із токенами, які, у свою чергу, пов'язані з активами (також відомими як «стейблкоїни»), що використовуються для платежів. Додаткові інтерпретаційні вказівки щодо застосування існуючих правил покращать чіткість регулювання, дозволяючи фінансовому сектору отримувати прибуток від ефективності за рахунок більш широкого використання технології розподіленої книги (DLT) на ринках капіталу, продовжуючи поважати правила безпеки та підтримувати високий рівень захисту користувачів [11].

Окремим напрямом розвитку віртуальних активів є використання хмарних обчислень, що зможуть значно полегшити безпечне та

надійне середовище для учасників ринку віртуальних активів в частині створення системи нагляду за критично важливими сторонніми постачальниками ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) у фінансовому секторі, такими як постачальники хмарних послуг [12].

Щодо порядку оподаткування операцій з віртуальними активами, то видається доцільним позиціонування віртуальних активів в якості правової фікції, що є результатом впорядкованої на нормативному рівні діяльності. Безумовно, що під час проведення операцій отримується прибуток, який підлягає оподаткуванню. При цьому такий прибуток може виникнути і як пасивний дохід внаслідок збільшення вартості віртуальних активів по відношенню до валюти, емітованої державою, протягом часу.

Таким чином, до принципів обігу віртуальних активів, віднесемо: 1) постійний моніторинг існуючого стану правового регулювання в сфері обігу віртуальної валюти до наявних технологічних модифікацій; 2) адаптація та подальше удосконалення політики в сфері обігу віртуальних активів до стандартів ЄС; 3) врахування потреб усіх учасників ринку віртуальних активів без будь-яких дискримінаційних проявів; 4) добросовісність учасників ринку віртуальних активів як умова їх допуску до сфери послуг, пов'язаних з віртуальними активами.

Приходимо до висновку про важливість виокремлення системи принципів обігу віртуальних активів як сукупності основоположних засад для подальшого нормативно-правового та управлінського регулювання в означеній сфері. Доцільним є внесення змін до Закону України «Про віртуальні активи» в частині доповнення його статтею «Принципи обігу віртуальних активів» такого змісту: «Суб'єкти регулювання обігу віртуальних активів мають слідувати таким принципам: 1) постійного моніторингу існуючого стану правового регулювання в сфері обігу віртуальних активів до наявних технологічних модифікацій; 2) адаптації та подальшого удосконалення політики в сфері обігу віртуальних активів до стандартів ЄС; 3) врахування потреб усіх учасників ринку віртуальних активів без будь-яких дискримінаційних проявів; 4) забезпечення добросовісності учасників ринку віртуальних активів як умови їх допуску до сфери послуг, пов'язаних з віртуальними активами».

Література:

1. Словник української мови : в 11 томах. 1976. С. 693. URL: <http://sum.in.ua/s/pryncyp>
2. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: навчальний посібник. К. : Атака, 2004. 464 с.
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник / пер. з рос. Харків Консул, 2001. 656 с.

4. Мельник Р. С., Бевзенко В. М. Загальне адміністративне право : навчальний посібник. 2014. 376 с.
5. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#top>
6. Про схвалення Концепції створення та функціонування інформаційної системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05.09.2012 р. № 634-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-%D1%80#Text>
7. Регламент Системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів. 2021. URL: <https://trembita.gov.ua/ua/projects/trembita-vzayemodiya-reyestriv>
8. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2084-IX. (не набув чинності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
9. EY FinTech Adoption Index 2017 [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-fintech-adoption-index-2017/\\$FILE/ey-fintech-adoption-index-2017.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-fintech-adoption-index-2017/$FILE/ey-fintech-adoption-index-2017.pdf)
10. Форсайт «Віртуальні активи в Україні — 2030». Підсумковий звіт. URL: <https://va2030.com/foresight/report>
11. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets and amending Directive (EU) 2019/1937, COM (2020) 593 and proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Pilot Regime for market infrastructures based on distributed ledger technology – COM(2020)594. Brussels, 24.09.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593>
12. Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on digital operational resilience for the financial sector and amending Regulations (EC) No 1060/2009, (EU) No 648/2012, (EU) No 600/2014 and (EU) No 909/2014 – COM(2020)595. Brussels, 24.09.2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0595>

References:

1. Slovnik ukrainskoi movu [Dictionary of the Ukrainian language]. 1976. Retrieved from: <http://sum.in.ua/s/pryncyp> [in Ukrainian].
2. Rabinovuch P.M. & Havronuk M.I. (2004). Prava liudunu I gromadianuna [Human and citizen rights]. Kyiv : Atika, 464, 6.
3. Skakyn O. F. (2001). Teoriia derzhavu I prava. [Theory of the state and law]. Kharkiv : Konsum, 656.
4. Melnyk R. S. & Bevzenko V. M. (2014). Zagalne administrativne pravo [General administrative law]. Kyiv : Vaite. Київ: Ваїте, 376.
5. Pro Skhvalennia Kontseptsii rozvytku elektronnoho uryaduvannya v Ukrayiny, 2017 (Kabinetu Ministriv Ukrayiny). [On the approval of the Concept of the development of e-governance in Ukraine, 2017]. (Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#top> [in Ukrainian].
6. Pro Skhvalennia Kontseptsii stvorennia ta funktsionuvannya informatsiynoi systemy elektronnoi vzayemodii derzhavnykh elektronnykh informatsiynykh resursiv, 2012 (Kabinetu Ministriv Ukrayiny). [On the approval of the Concept of the creation and functioning of the information system of electronic interaction of state electronic information resources, 2012]. (Cabinet of Ministers of Ukraine). *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2012-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Rehlament Systemy elektronnoi vzayemodii derzhavnykh elektronnykh informatsiynykh resursiv [Regulation of the System of Electronic Interaction of State Electronic Information Resources]. 2021. Retrieved from: <https://trembita.gov.ua/ua/projects/trembita-vzayemodiya-reyestriv> [in Ukrainian].
8. Pro virtual'ni aktyvy, 2022 (Verkhovna Rada Ukrayiny). [About virtual assets, 2022 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Ofitsiynyy sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> [in Ukrainian].
9. EY FinTech Adoption Index 2017 Retrieved from: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-fintech-adoption-index-2017/\\$FILE/ey-fintech-adoption-index-2017.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-fintech-adoption-index-2017/$FILE/ey-fintech-adoption-index-2017.pdf) [in Ukrainian].
10. Forsayt «Virtual'ni aktyvy v Ukrayini – 2030». Pidsumkovyy zvit [Foresight "Virtual assets in Ukraine – 2030". Final report]. Retrieved from: <https://va2030.com/foresight/report> [in Ukrainian].
11. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on Markets in Crypto-assets and amending Directive (EU) 2019/1937, COM (2020) 593 and proposal for a Regulation

of the European Parliament and of the Council on a Pilot Regime for market infrastructures based on distributed ledger technology – COM(2020)594. Brussels, 24.09.2020. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593> [in Ukrainian].

12. Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on digital operational resilience for the financial sector and amending Regulations (EC) No 1060/2009, (EU) No 648/2012, (EU) No 600/2014 and (EU) No 909/2014 - COM(2020)595. Brussels, 24.09.2020. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0595> [in Ukrainian].